

**PROBLEME GLOBALE, RĂSPUNSURI ROMÂNEȘTI:  
COOPERAREA ROMÂNIEI CU NAȚIUNILE UNITE  
PRIVIND REGLEMENTĂRILE MUNCII INDUSTRIALE ÎN ANII 1970**

**Mara Mărginean\***

**Abstract:** *By the late 1960s, the UN started several programs that aimed to transfer technical expertise from the Western countries to the Socialist bloc. For example, in 1967, there was established in Bucharest The Center for the Improvement of Industrial Managers (CEPECA), a training facility heavily funded under the UNDP frameworks. The paper questions the means behind the process of making industrial management into a strategic priority of the socialist state, documenting, thus, the specific forms that scientific knowledge had acquired in Romania and what such models tell us about the developmental agenda of the state. It further advocates for reading such transfers both convert knowledge into organizational structures and actions and articulate decision-making hierarchies at various levels of the state's leadership. Thus, the paper pursues two purposes. First, to highlight the emergence of an area of expertise on industrial management and its uses, and thus to stress how local actors, practices, and processes have become involved in the creation, dissemination, and transformation of a transnational body of knowledge. Second, to flesh out the professional implications of these transfers in socialist Romania by looking at how such knowledge has increased the experts' visibility in decision-making processes.*

**Keywords:** Romania; development; socialism; trans-national; economic reforms; the 1970s.

În teoria haosului, „efectul fluture”, descoperit în 1961 de către meteorologul Edward Lorentz, se referă la felul în care mici schimbări apărute în starea inițială a unui sistem deterministic non-linear pot produce diferențe semnificative în timp. Sau, așa cum este frecvent explicat în limbajul uzual, bătaia aripilor unui fluture la un moment dat poate favoriza apariția unei tornade câteva săptămâni mai târziu la sute de kilometri distanță. Conceptul a avut la bază modelări computaționale utilizate pentru realizarea prognozelor meteo. Preocupat să îmbunătățească metodologia de studiere a fenomenelor naturale, Lorentz a constatat că sistemul de calcul existent folosea variabile cu un număr infinit de zecimale, rezultatul modelărilor variind semnificativ în funcție de valoarea la care se făcea rotunjirea. Pentru cercetătorii în științe exacte, „efectul fluture” ilustrează cum mutații minore și sporadice pot influența dinamica macro-sistemelor, descoperirea marcând începutul unor ample dezbateri academice privind cauzalitatea, prognoza și planificarea și modalitățile prin care computerele și cibernetica ar fi putut îmbunătăți metodele de analiză. Însă acesta este simptomatic și pentru un tip de gândire socială despre lumea înconjurătoare, relații internaționale și politici de dezvoltare ce a prins

---

\*Cercetător științific III dr., Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca; e-mail: maramarginean@yahoo.com

contur cam în aceeași perioadă în comunitatea academică și a grupurilor de experți de pe lângă Organizația Națiunilor Unite (ONU), o abordare care era sensibilă la acțiunile marginale, individualizate și disparate ale unor actori (semi)periferici globali, dar care, în cele din urmă, avea să reconfigureze echilibrul geo-strategic instaurat la începutul Războiului Rece. Mai concret, deja la jumătatea anilor 1960 și apoi pe tot parcursul anilor 1970, printre actorii relațiilor internaționale părea să se contureze un curent de opinie despre potențialul impact al evoluțiilor socio-economice din lumea a doua și a treia asupra prosperității centrului european și despre mijloacele multiple prin care diverși factori statali și non-statali ar fi putut, similar bătaii aripilor unui fluture, să influențeze evoluția imediată și de perspectivă a echilibrului global<sup>1</sup>.

Contribuții istoriografice importante arată cum în răstimpul anilor 1960 tot mai multe voci au contestat validitatea teoriei modernizării<sup>2</sup>. Produs al relațiilor tensionate și profund ideologizate dintre Statele Unite și Uniunea Sovietică din primii ani ai Războiului Rece, critica acesteia a fost făcută tocmai de către cei care aveau îndoieli privind aplicabilitatea modelului de bunăstare propus de Occident pentru dezvoltarea țărilor (semi)periferice, dar și a mecanismelor prin care un astfel de proiect ar fi răspuns așteptărilor populațiilor locale. Sau, în termenii lui Dipesh Chakrabarty<sup>3</sup>, devenise tot mai clar că modernizarea ar fi trebuit gândită ca un proces organic de remediere sustenabilă a discrepanțelor sociale locale, articulat de particularitățile fiecărui stat în parte, ce putea fi materializat prin însușirea critică a unor mecanisme de prognoză și planificare economică și a unor forme de mobilizare colectivă<sup>4</sup>. În acest context, au prins contur noi contexte epistemice, de cele mai multe ori sub umbrela organizațiilor internaționale precum ONU, unde gândirea tehnocratică a favorizat ideile anti-imperialiste<sup>5</sup>. Astfel, „oamenii de știință au început să încerce a transcende Războiul Rece prin îmbrățișarea unei viziuni transnaționale, mai degrabă decât bipolară, a internaționalismului științific, una bazată pe

<sup>1</sup> *The Human Rights Revolution: An International History*, ed. Akira Iriye, Petra Goedde, William I. Hitchcock, Oxford, Oxford University Press, 2012; Craig N. Murphy, *The United Nations Development Programme. A Better Way ?*, Cambridge, Cambridge University Press, 2006; Besnik Pula, *Globalization Under and After Socialism. The Evolution of Transnational Capital in Central and Eastern Europe*, Stanford, Stanford University Press, 2018; 1989. *A Global History of Eastern Europe*, coord. James Mark, Bogdan C. Iacob, Tobias Rupperecht, Ljubica Spaskovska, Cambridge, Cambridge University Press, 2019.

<sup>2</sup> Probabil cea mai bună descriere în acest sens aparține lui Nils Gilman, *Mandarins of the Future. Modernization Theory in Cold War America*, Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 2003. Vezi și Gilbert Rist, *The History of Development. From Western Origins to Global Faith*, London, New York, Zed Books, 2008.

<sup>3</sup> Dipesh Chakrabarty, *Provincializing Europe. Postcolonial Thought and Historical Difference*, Princeton, Princeton University Press, 2000.

<sup>4</sup> Pentru nuanțări suplimentare ale tezei inițiale, vezi și Craig Murphy, *Global Institutions, Marginalization and Development*, London, New York, Routledge, 2005; Stephen J. Macekura, *Of Limits and Growth. The Rise of Global Sustainable Development in the Twentieth Century*, Cambridge, Cambridge University Press, 2015; Sara Lorenzini, *Global Development. A Cold War History*, Princeton, Princeton University Press, 2019.

<sup>5</sup> Sara Lorenzini, *op. cit.*, p. 90. Vezi și Richard Jolly, Louis Emmerij, Dharam Ghai, Frédéric Lapeyre, *UN Contributions to Development Thinking and Practice*, Bloomington, Indianapolis, Indiana University Press, 2004, p. 111-112.

idealurile disciplinei științifice în sine, mai degrabă decât pe geopolitică.”<sup>6</sup> Printr-un astfel de efort intelectual s-au evidențiat interconexiunile dintre diverse părți ale globului ca manifestări ale „crizei” societății industriale de la sfârșitul anilor 1960, dar și caracterul deopotrivă „global și personal”<sup>7</sup> al acesteia. Cercetările recente ale lui David Harvey<sup>8</sup>, Robert Gildea, *James Mark*, și Anette Warring<sup>9</sup>, Michel Christian, Sandrine Kott sau Ondřej Matěj<sup>10</sup> au arătat cum schimbările generaționale, creșterea consumului, apariția post-fordismului și flexibilizarea capitalului, inclusiv prin externalizarea liniilor de producție occidentale în țările (semi)periferice pentru reducerea costurilor, procese ce au marcat profund felul în care industrializarea a fost trăită la nivel individual, au forțat ONU să se implice activ în realizarea de politici publice în domeniul relațiilor de muncă și să angreneze experții în dezbateri internaționale privind prognoza socială și planificarea economică. Totuși, canalele prin care astfel de politici publice au fost transferate în țările lumii a doua, felul în care diversele modele de planificare economică și prognoză au căpătat substanță în statele socialiste prin îngemănarea cu cele locale, dar și contribuția tehnocraților est-europeni la conturarea unor politici publice trans-naționale cu valabilitate dincolo de Cortina de Fier sunt deocamdată insuficient cercetate<sup>11</sup>.

Acest articol urmărește să aducă o contribuție în acest sens printr-o discuție a implicării Națiunilor Unite în transferul de modele de management al muncii în România în răstimpul anilor 1960-1970, problematizând în legătură cu felurile în care reprezentanții comunității internaționale s-au raportat la transformările socio-economice din statul socialist pentru a realiza politici și programe cu valabilitate mai amplă. Pentru aceasta, articolul se folosește de exemplul Centrului pentru perfecționarea formării cadrelor de conducere din industrie (CEPECA), înființat în 1967 pentru instrucția tehnocrației locale, și transformat în 1973 în centru de specializare a experților din țările în curs de dezvoltare. Astfel, contribuția mea urmărește două scopuri. În primul rând, să evidențieze apariția unei zone de expertiză privind managementul industrial și utilizările

---

<sup>6</sup> Paul Rubinson, «*For our Soviet colleagues*»: *Scientific Internationalism, Human Rights, and the Cold War*, în vol. *The Human Rights Revolution. An International History*, ed. Akira Iriye, Petra Goedde, William I. Hitchcock, Oxford, Oxford University Press, 2012, p. 248. Vezi și Arhivele Organizației Națiunilor Unite, Geneva [infra: AONU Geneva], GX 14/1/2 Part. 7–8–9, box 2058.

<sup>7</sup> Niall Ferguson, *Introduction: Crisis, What Crisis? The 1970s and the Shock of the Global*, în vol. *The Shock of the Global. The 1970s in Perspective*, ed. Niall Ferguson, Charles S. Maiers, Erez Manela, Daniel J. Sargent, Cambridge Mas, The Belknap Press of Harvard University Press, 2010, p. 3.

<sup>8</sup> David Harvey, *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*, Londra, Wiley-Blackwell, 1991.

<sup>9</sup> Robert Gildea, *James Mark* și Anette Warring, *Europe's 1968. Voices of Revolt*, Oxford, Oxford University Press, 2014.

<sup>10</sup> *Planning in Cold War Europe. Competition, Cooperation, Circulations (1950s-1970s)*, coord. Michel Christian, Sandrine Kott, Ondřej Matěj, Berlin, Boston, De Gruyter 2018.

<sup>11</sup> O excepție notabilă pentru spațiul românesc, dar care nu acoperă problematica muncii industriale, este proiectul „Turning Global: *Socialist Experts during the Cold War (1960s–1980s)*”, derulat prin Colegiul Noua Europă din București între 2016 și 2018 și finalizat cu un număr tematic coordonat de Bogdan Iacob, *State Socialist Experts in Transnational Perspective. East European Circulation of Knowledge during the Cold War (1950s–1980s)*, „East Central Europe”, vol. XLV, nr. 2–3, 2018.

sale, și astfel să sublinieze modul în care actorii, practicile și procesele locale s-au implicat în crearea, diseminarea și transformarea unui corp transnațional de cunoaștere. În al doilea rând, să arate felurile în care mobilizarea comunității internaționale de a evalua implicațiile globale ale transformărilor locale a fost fructificată de autoritățile de la București ca parte a unei agende proprii de cooperare strategică dincolo de blocul socialist. Recent, un număr tematic al „Journal of Contemporary History”, sugestiv intitulat „Social Planning”, a făcut o pledoarie pentru analiza planificării și a dezvoltării nu ca două componente distincte ci ca procese aflate în interconexiune unul cu celălalt, permanent reconfigurate de transmutări trans-naționale și nuanțări sociale locale, și potențate de evoluțiile complicate ale celui de-al doilea val de globalizare. Construind pe aceste considerații, articolul mobilizează un amplu corpus arhivistic cules din arhivele românești (Arhivele Naționale și Arhiva Ministerului de Externe) și străine (Arhiva ONU din Geneva) pentru a argumenta că restructurările socio-economice naționale de la finele anilor 1960 și începutul anilor 1970 au fost profund influențate de transferuri transnaționale de expertiză privind dezvoltarea prin care s-a mizat estomparea implicațiilor „bătăii aripilor de fluture” asupra comunității internaționale, proces care, pe de o parte, a imprimat politicilor de planificare ale liderilor de la București particularități noi, iar, pe de altă parte, a conturat premisele cooperării economice a țării dincolo de blocul socialist pe principiul integrării diverselor (semi)periferii în sistemul internațional.

### **Planuri noi pentru vremuri noi**

Un document elaborat în cadrul Programului de Dezvoltare al Națiunilor Unite (UNDP) în 1974 prezintă în mare detaliu propunerile organizației pentru modernizarea integrată a rețelei europene de transport în următorul deceniu. Acesta prevedea interconectarea tuturilor regiunilor continentale prin construcția de autostrăzi și căi ferate și realizarea unor coridoare de circulație a mărfurilor și persoanelor între Rotterdam și Constanța, și între Istanbul și Malmö. În felul acesta, se urmărea conectarea Sud-Estului Europei la rețeaua continentală de transport în vederea extinderii comerțului internațional, inclusiv înspre țările asiatice, și stimularea turismului motorizat<sup>12</sup>.

Implicarea ONU în realizarea unor programe de dezvoltare a cooperării economice trans-naționale era cât se poate de firească în contextul anilor 1970. Atunci, pe fondul interconectării tot mai vizibile a diverselor regiuni ale lumii, Organizația Națiunilor Unite a jucat un rol important în agregarea unui fond de cunoaștere referitor la dezvoltare. Pe de o parte, membri ai comunității academice trimiteau benevol către birourile din Geneva rezultatele cercetărilor derulate în domenii centrale pentru comunitatea internațională: infrastructură, mediu, calitatea vieții, planificare economică sau sistematizare teritorială. Pe de altă parte, reprezentanți ai organizațiilor non-guvernamentale și ai mediului economic, experți în diverse domenii sau lideri politici ai statelor lumii apelau la ONU ori de câte ori, în lipsa unor soluții sustenabile de adresabilitate a provocărilor sociale din comunitățile locale, experiența altor actori în condiții similare ar fi putut oferi lecții

<sup>12</sup> AONU Geneva, GX 26/9/26/96, box 2610.

credibile de urmat în situații dificile. Excepționalitatea demersului UNDP din 1974, însă, consta din felul în care acesta se folosea de problematica modernizării infrastructurii pentru reconsiderarea mizelor ideologice și geo-strategice ale Războiului Rece ca urmare a destinderii prin articularea unei noi abordări a dezvoltării statelor socialiste. De fapt, un amplu corpus documentar agregat în Arhivele ONU din Geneva oferă informații concludente despre modalitățile multiple prin care țările lumii a doua și-au consolidat vizibilitatea pe agenda de lucru a organizațiilor internaționale, proces în cursul căruia nu numai că s-au conturat perspectivele unor colaborări trans-naționale și trans-ideologice benefice tuturor părților implicate, dar s-au rafinat strategiile de producere și transfer de cunoaștere privind dezvoltarea ca dat al întrepătrunderilor dintre practici est și vest europene<sup>13</sup>.

Desigur, atunci când analizăm astfel de proiecte este important să luăm în calcul implicațiile imediate ale șocului crizei petrolului din 1973-1974 asupra comunității internaționale. Mobilizarea UNDP era, fără îndoială, și o încercare de intervenție rapidă în perspectiva unei recesiuni iminente a economiilor occidentale prin regândirea mijloacelor de acces la resursele de țiței din Orientul Mijlociu<sup>14</sup>. Însă, obiectivele însumate în paginile documentului conturau și câteva soluții de reconfigurare a spațiului european din perspectiva convergenței cu blocul socialist, aducând în prim-plan un set de probleme legate de implicațiile sociale ale dezvoltării economice inegale dintre regiuni. Argumentul pe care îl avansează aici este că astfel de proiecte de cooperare erau consecința unui interes general al actorilor statali și non-statali de a înțelege transformările sistemice tot mai vizibile încă de la finele anilor 1960 ale societăților industriale și, implicit, de a creiona tehnologii de creștere economică viabile pretutindeni în Europa „în perspectiva anului 2000”<sup>15</sup>. Ca atare, demersul UNDP trebuie citit, în primul rând, ca un efort colectiv de a răspunde unor provocări complexe. Sau, după cum remarcă un delegat occidental la una din reuniunile de experți ONU, „cooperările internaționale sunt efecte și nu cauze”<sup>16</sup> ale unor realități sociale fluide, cel mai frecvent alimentate de preocuparea statelor-națiune de a îmbunătăți metodologiile de prognoză și planificare pe termen mediu și lung, știut fiind că „nici măcar țările bogate nu își pot permite luxul de a schimba [infrastructura] prea des”<sup>17</sup>.

<sup>13</sup> Conturată recent în istoriografia istoriei sociale, ideea dublului transfer de cunoaștere atât dinspre Occident spre blocul socialist, cât și în sens invers, a fost excelent ilustrată din perspectiva teoretizărilor și a studiilor empirice privind munca și managementul productivității industriale în Europa de Est în perioada postbelică. Vezi în acest sens Natalia Jarska, *The periphery revisited: Polish post-war historiography on the working class and the new global labour history*, „European Review of History: Revue européenne d'histoire”, vol. XXV, nr. 1, 2017, p. 45–60.

<sup>14</sup> Vezi Bogdan Murgescu, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500–2010)*, Iași, Edit. Polirom, p. 321–325.

<sup>15</sup> Sintagma era frecvent utilizată în epocă. Rezultat al răspândirii studiilor de futurologie și de cercetare a viitorului, preocuparea pentru felul în care va arăta omenirea în răstimpul a treizeci de ani însuma deopotrivă o reacție profundă față de criza socială și economică a anilor 1970, dar și de un oarecare optimism alimentat de utilizarea tot mai mare a ciberneticii și a tehnologiilor informatice pentru articularea unor modele de prognoză și planificare a dezvoltării. AONU Geneva, GX 14/1/257 Part. A 14/1/263, box 2161.

<sup>16</sup> AONU Geneva, GX 14/1/2 Part. 7–8–9, box 2058.

<sup>17</sup> AONU Geneva, GX 14/1/249–14/1/253 Part. 3, box 2158.

La baza acestor acțiuni s-a aflat convingerea împărtășită de mulți actori referitoare la similitudinile felului în care populația „trăia” experiența industrializării pretutindeni pe glob, indiferent de regimul politic în funcție. Mai concret, generalizarea modelelor post-fordiste și conturarea unor noi practici de consum în rândul majorității populației ar fi contribuit substanțial la flexibilizarea angajaților, stimulând mobilitatea (trans)regională a acestora și alimentând noi așteptări în viața cotidiană. Deși astfel de schimbări au fost percepute deopotrivă în rândul managementului industrial și al factorilor de decizie naționali ca manifestări ale unei „crize” profunde a societății industriale, Organizația Națiunilor Unite transformându-se într-un veritabil „agent catalizator” al ideilor prin mobilizarea experților pentru a crea un tip de cunoaștere care să „producă congruență între nevoile de producție și motivele lucrătorului”<sup>18</sup>. Într-un asemenea context, principalele idei vehiculate în cercurile specialiștilor internaționali sunt probabil cel mai bine însumate în cartea lui E.F. Schumacher, *Small is beautiful*, apărută în 1973: renunțarea la marile complexe industriale, care oricum aveau un potențial ridicat de poluare, în favoarea unor unități de dimensiuni mai mici, care ar fi valorificat fondul de forță de muncă local prin maximizarea productivității<sup>19</sup>.

Astfel de schimbări în regimul de muncă, însă, problematizau în legătură cu comportamentul în perspectivă al angajaților și deschideau un amplu spațiu de interogație profesională referitoare la metodologiile de prognoză și planificare a investițiilor și a programelor economice. Ca atare, devenea tot mai evident că între managementul forței de muncă și dezvoltarea infrastructurii industriale, urbane și de transport exista o interdependență organică. Desigur, astfel de evoluții ar fi trebuit să forțeze autoritățile naționale, atât în statele socialiste, cât și în cele occidentale, să adopte reforme și să schimbe principul guvernării pentru ca, în termenii lui Harvey, „tensiunea dintre inflexibilitatea impusă de reglementările statului și mișcarea fluidă a fluxurilor de capital [...] să fie modificată de felul în care statul însuși permite să fie disciplinat de forțe interne și de condiții externe precum economia mondială, rata de schimb, mișcarea capitalului, migrațiune etc.”<sup>20</sup>. În fapt, evenimentele deceniului al optulea au arătat destul de limpede că statele nu erau întotdeauna dispuse să transfere practica planificării pe termen mediu și lung de la nivel național la nivel trans-național, astfel încât planurile naționale să recunoască și să reacționeze eficient la anumite schimbări sociale globale<sup>21</sup>.

Totuși, acțiunile derulate sub egida organizațiilor internaționale au luat în calcul aceste evoluții, folosindu-se de expertiza specialiștilor în științe sociale pentru a articula noi tehnologii de reglementare a socialului. Deși procesele de simulare au fost introduse relativ târziu în metodologia de cercetare, modelările realizate prin intermediul ciberneticii și al tehnologiei informatice au permis evidențierea unui număr important de variabile nonlineare (*feedback loops*), care alcătuiau sistemul social al anilor 1970:

<sup>18</sup> Nikolas Rose, Peter Miller, *Governing the Present. Administering Economic, Social and Personal Life*, Malden, Polity, 2008, p. 41.

<sup>19</sup> E.F. Schumacher, *Small Is Beautiful. Economics as if People Mattered*, Londra, Blond and Briggs, 1973; Vezi și Stephen Macekura, *Of Limits and Growth. The Rise of Global Sustainable Development in the Twentieth Century*, Cambridge, Cambridge University Press, 2015, p. 137–138.

<sup>20</sup> D. Harvey, *op. cit.*, p. 109.

<sup>21</sup> AONU Geneva, GX 14/1/2 Part. 7–8–9, box 2058.

populația, ca funcție a comportamentului demografic; rata de ocupare a forței de muncă, ca funcție a bunăstării regionale și a activității socio-economice; atractivitatea unei regiuni ca sursă a mobilității forței de muncă și a populației; utilizarea terenului; capacitatea sectorului constructiv de a preîntâmpina cerințele de dezvoltare<sup>22</sup>. Similar „efectului fluture”, în fapt, felurile multiple în care acestea s-ar fi influențat unele pe altele, posibilitățile infinite de interdependență apărute din interacțiunea dintre ele i-au determinat pe specialiști să evidențieze caracterul eminent social al politicilor de dezvoltare, mutând unghiul de conceptualizare al planificării dinspre un tip de inginerie socială implementată de sus în jos asupra societății, precum a fost cazul o perioadă de mai bine de un secol,<sup>23</sup> înspre unul care lua în considerare individualitatea ca variabilă suficient de puternică pentru ajustarea transformărilor macro-economice. În acest sens, reuniuni ale experților organizate sub egida ONU, dintre care probabil cea mai importantă ca implicații pe termen mediu și lung a fost Conferința Națiunilor Unite privind Problemele de Mediu (United Nation Conference on the Human Environment) ce a avut loc la Stockholm în mai 1972, au prilejuit participanților oportunitatea unor discuții complicate referitoare la dezvoltarea comunităților europene. Pentru mulți dintre participanții la aceste discuții devenise evident că pe fondul realităților economice creșterea diferențelor de salarizare și de venit ar fi determinat o adâncire a inegalităților sociale pretutindeni pe glob. De asemenea, unele categorii socio-profesionale, precum tinerii, vârstnicii, femeile, personalul slab calificat etc., s-ar fi găsit într-o situație mai vulnerabilă decât alte categorii. În aceste condiții, s-au căutat soluții pentru creștere economică ca fundament al reducerii sărăciei printr-o lectură ceva mai nuanțată a ideii de comunitate în relație cu progresul tehnologic, conceptualizarea nevoii ca o codificare a echității sociale internaționale, și ulterior transpunerea acestor soluții în modele instituționale naționale de redistribuire economică.

Totuși, astfel de reuniuni sunt sugestive inclusiv pentru creionarea relațiilor dintre statele est- și vest-europene și a felului în care tensiunile remanente dintre cele două blocuri ieșeau la suprafață în diferite „contexte”<sup>24</sup> epistemice. De exemplu, deși reprezentanții blocului socialist au absentat în masă de la reuniunea de la Stockholm, știut fiind că Uniunea Sovietică s-a opus agendei conferinței, est-europenii au început să participe la diverse seminarii și manifestări organizate de ONU, pentru ca implicarea lor să fie deplină cu prilejul lucrărilor „Habitat 76: United Nations Conference on Human Settlements”, organizată în Vancouver (1976). Ulterior, în a doua jumătate a anilor 1970 și la începutul anilor 1980, o serie de reuniuni organizate în diverse locații europene au adus față în față specialiști din est și din vest pentru a traduce vocabularul științific într-un set de tehnici de reglementare a socialului.

<sup>22</sup> AONU Geneva, GX 14/1/224 – 14/1/226 Part 3, box 2150; GX 14/1/257 Part. 2–3–4, box 2160.

<sup>23</sup> Stefan Couperus, Harm Kaal, *In Search of the Social: Languages of Neighborhood and Community in Urban Planning in Europe and Beyond, 1920–1960*, „Journal of Urban History”, vol. XLII, 2016, p. 978–991; Valeska Huber, *Introduction: Global Histories of Social Planning*, „Journal of Contemporary History”, vol. LII, 2017, p. 3–15.

<sup>24</sup> Mark Solovey, *Cold War Social Science: Specter, Reality or Useful Concept?*, în vol. *Cold War Social Science: Knowledge Production, Liberal Democracy, and Human Nature*, ed. Mark Solovey, Hamilton Cravens, New York, Palgrave, 2012, p. 5.

Conversațiile trans-naționale și trans-ideologice valorificau, însă, în mare parte contribuțiile științifice ale mediului academic. În 1974, de exemplu, un grup de cercetători de la University of Illinois at Urbana Champaign propuneau fundației Ford un proiect de grant pentru investigarea în oglindă a dezvoltării regionale a trei țări occidentale (Marea Britanie, Olanda și Italia) și a uneia socialiste (România) din perspectiva planificării centralizate (în est) și a planificării regionale și spontane (în vest) și a importanței ei pentru dezvoltarea rațională a regiunilor. Obiectivul lor nu era de a ridica întrebări legate de compatibilitatea celor două, cât mai degrabă a se evidenția modalități de agregare a datelor prin implicarea Comisiei Economice Europene în creionarea unor proiecte pe termen lung care să îmbunătățească calitatea vieții în așezările umane în limitele resurselor financiare, umane și naturale disponibile<sup>25</sup>.

Ipoteza lor de lucru pare să se fi confirmat. Cam în aceeași perioadă, ONU, prin agențiile sale, a inițiat diverse forme de colaborare dincolo de Cortina de Fier. La nivel regional, prin UN Regional Economic Commission, ECOSOC sau UNDP, s-au stabilit punți de dialog cu țările blocului socialist prin înființarea unor centre de cercetare și prin organizarea unor programe de training, inclusiv de tipul unor proiecte pilot. Aceasta ar fi funcționat pe principiul „step by step”, respectiv definirea nevoilor sistemului, stabilirea conexiunilor intra-regionale și organizarea agendei de lucru. Rezultatul a constat din realizarea unor programe prin care guvernele ar fi fost ajutate să prognozeze necesarul de forță de muncă și, ulterior, să traseze politici pentru planificare, programare financiară, management și dezvoltare a facilităților industriale<sup>26</sup>. Totuși, succesul unor astfel de proiecte a depins de realitățile locale din fiecare stat în parte și de disponibilitatea regimurilor socialiste ale țărilor respective de a-și reforma sistemele economice existente.

### Adaptări locale

Istoriografia acordă un spațiu destul de amplu reformelor economice din statele blocului socialist de la sfârșitul anilor 1960<sup>27</sup>. Însă, în termenii lui Cornel Ban, localizarea acestor țări în semi-periferia economiilor globale a limitat semnificativ autonomia decizională a autorităților, de cele mai multe ori semnalul necesității unor reconfigurări sistematice fiind exterioare statului<sup>28</sup>. În cazul particular al acestei perioade, astfel de acțiuni ar fi vizat conturarea a noi și noi strategii prin care liderii naționali ar fi putut să-și

<sup>25</sup> AONU Geneva, GX 14/1/2 Part. 7–8–9, box 2058. Pentru rolul Fundației Ford în transferul de expertiză occidentală în țările în curs de dezvoltare, vezi Arhiva Ministerului Afacerilor Externe București [infra: AMAE], Problema 217/B CEPECA, dosar 3390/1973; Sandrine Kott, *The Social Engineering Project. Exportation of Capitalist Management Culture to Eastern Europe (1950–1980)*, în vol. *Planning in Cold War Europe. Competition, Cooperation, Circulations (1950s–1970s)*, ed. Michel Christian, Sandrine Kott, Ondřej Matějka, Berlin, DeGruyter, 2018, p. 131.

<sup>26</sup> AONU Geneva, GX 14/1/249 – 14/1/253 Part. 3, box 2158.

<sup>27</sup> Pentru discuțiile economice, vezi Stephen Kotkin, *The Kiss of Debt: The East Bloc Goes on Borrowing*, în Niall Ferguson, *op. cit.*, p. 80–95; Richard N. Cooper, *Economic aspects of the Cold War, 1962–1975*, în vol. *The Cambridge History of the Cold War*, vol. II, *Crises and Detente*, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, p. 44–64.

<sup>28</sup> Cornel Ban, *Dependență și dezvoltare. O economie politică a capitalismului românesc*, Cluj-Napoca, Edit. Tact, 2014, p. 5.



mențină capitalul politic în condițiile penetrării sistemelor centralizate socialiste cu diverse modele ale capitalismului flexibil, proiectele de reformă funcționând mai degrabă ca vectori de „coagulare a puterii statului de planificare și de reglementare a actului economic”<sup>29</sup>. Ca atare, experiența a diferit de la o țară la alta, de cele mai multe ori aceste diferențe rezultând din fluiditatea dintre activism (înspre schimbare), acomodare (cu presiunile exterioare) și rezistență (la influențe externe).

Exemplul românesc ilustrează excelent această ambiguitate. La sfârșitul anilor 1960, autoritățile păreau mai hotărâte ca oricând să găsească o soluție pentru eficientizarea economiei naționale printr-o regândire a relației dintre consum și productivitatea muncii. Pe de o parte, ritmul destul de accelerat de creștere încă de la începutul anilor 1950 a încurajat factorii de decizie să considere diverse strategii de îmbunătățire a calității vieții. În condițiile lipsei lichidităților și a capacității relativ scăzute a infrastructurii industriale autohtone de a răspunde așteptărilor crescânde ale populației privitoare la construcția de locuințe, accesul la produse alimentare și la bunuri de larg consum, liderii români au recurs la angajarea unor credite externe<sup>30</sup>. Pe de altă parte, reorganizarea administrativ-teritorială, înființarea centralelor industriale sau restructurarea sistemului de salarizare au vizat regândirea sistemului planificat după principii mult mai suple, demersul încadrându-se în ceea ce Hans-Herman Hohmann numea „economie planificată relaxată, raționalizată administrativ”<sup>31</sup>. Prin înființarea centralelor industriale în 1969 s-a transmis un semnal puternic privind noua viziune de management industrial a regimului. Un concept eminent nou, centralele constau din structuri supra-industriale ce reuneau sub aceeași conducere toți producătorii naționali ai unei ramuri de activitate. Inițial, coordonarea activității era asigurată din rândul managementului de întreprindere, acordându-le astfel un spațiu decizional destul de amplu cadrelor tehnocrate în detrimentul funcționarilor din aparatul guvernamental. De asemenea, institutele de cercetare din domeniul industrial au fost transferate în subordinea nou-înființatelor structuri, încercându-se să se asigure unităților de producție acces direct la know-how-ul de ultimă oră. În completarea acestor măsuri, reformarea sistemului de salarizare la începutul anilor 1970 nu a însemnat doar o reasezare a veniturilor pe grila națională, cât mai degrabă o reconsiderare a timpilor de muncă și a necesarului de angajați pe fiecare ramură de activitate.

Punctul de pornire ce făcea obiectul unor astfel de intervenții l-a reprezentat comportamentul întreprinderilor în interiorul economiei centralizate. Detaliat în istoriografie atât din perspectiva efortului conducerilor întreprinderilor de a „procura

<sup>29</sup> Rose, Miller, *op. cit.*, p. 40.

<sup>30</sup> Deși din multe puncte de vedere similară cu demersurile celorlalte țări socialiste, opțiunea statului român de a contracta împrumuturi pentru susținerea unor politici de investiții în infrastructura socială ridică încă de la început semne de întrebare legate de oportunitate printre contemporani. De exemplu, într-o discuție cu cercetătorul american David Granick un localnic ar fi remarcat că „România are un guvern foarte curajos”, referindu-se astfel la ceea ce părea o strategie nesustenabilă a autorităților de la București. Vezi cu precădere David Granick, *Enterprise Guidance in Eastern Europe. A Comparison of Four Socialist Economies*, Princeton, Princeton University Press, 1975, p. 35.

<sup>31</sup> Hans-Herman Hohmann, *Economic reform in the 1970s – policy with no alternative*, în vol. *The East European Economies in the 1970s*, ed. Alec Nove, Hans-Hermann Hohmann, Gertraud Seidenstecher, Londra, Butterworth & Co, 1982, p. 3.

lucruri” și de a acumula resurse și forță de muncă ca fundament pentru îndeplinirea obiectivelor de plan<sup>32</sup>, dar și a felurilor multiple în care relațiile de clasă s-ar fi putut constitui ca vectori de ajustare a planificării prin diverse practici cotidiene<sup>33</sup>, acestea evidențiau felurile multiple în care, similar bătăii aripilor unui fluture, manifestările marginale ar fi putut ajusta funcționarea centrului. Însă, la momentul când astfel de dinamici au prins contur, puțini au fost cei care au sesizat potențialul impact al acestora asupra fluenței procesului de industrializare. În general, astfel de poziționări au venit din zona artizanilor reformei sistemului socialist, cu precădere reprezentanți ai tehnocrației industriale care erau parte a „grupurilor din țările socialiste a căror situație structurală a facilitat participarea lor mai deplină la economia globală și au avut acum motive să-și extindă receptivitatea statului la capital – adică să promoveze reforma”<sup>34</sup>. Acestea păreau să privească sistemul cu oarecare rezerve, în condițiile în care factorii de decizie erau puțin convinși de beneficiile tehnologizării și ale utilizării pe scară largă a modelelor moderne de management industrial. Datele statistice evidențiază cum noul val de industrializare a fost gândit și implementat cu precădere prin mobilizarea forței de muncă feminine și a celei din agricultură. Însă, chiar dacă, „din punct de vedere macroeconomic, sporul cantitativ al populației ocupate și intensificarea ocupării forței de muncă au fost o sursă importantă de creștere economică. [...] Dar] mutația în structura populației ocupate prin trecerea unei părți a acesteia de la ocupații rurale și casnice la ocupații salariale în industrie și servicii este prin definiție o resursă epuizabilă a creșterii economice.”<sup>35</sup> Sau, în termenii lui Kornai, accentul pe un asemenea unghi este un mijloc de subminare a propriei creșteri.

Desigur, „sistemul socialist nu conținea modalități instituționalizate de corecție în cazul unor politici greșite”<sup>36</sup>. Însă, dezvoltarea unor mecanisme de formare a unei noi tehnocrații este fără doar și poate relevantă pentru creionarea unor încercări de reformă ancorate în ideea de a îmbunătăți standardul de viață prin eficientizarea muncii. Pentru cei implicați în acest proces, cel puțin într-o etapă inițială, perspectiva fondului de cunoaștere referitor la munca industrială ce ar fi devenit disponibil prin canalele UNDP ar fi asigurat un bun punct de plecare în reformarea sistemului. Din multe puncte de vedere, ONU a venit în întâmpinarea unor asemenea opțiuni; deja la sfârșitul anilor 1960, materialele de lucru și publicațiile organizației au conturat un corpus conceptual neutru din punct de vedere ideologic, dar sugestiv din perspectiva interesului pentru o nouă abordare a muncii: management centralizat; pluralism centralizat; monolitism descentralizat; economie birocratică; sau economie administrativă<sup>37</sup>. În felul acesta, fondul de cunoaștere referitor la munca industrială agregat în noile contexte epistemice ale Națiunilor Unite a servit ca pârgie de reșezare a unor construcții conceptuale prin

<sup>32</sup> Katherine Verdery, *What was socialism and what comes next ?*, Princeton, Princeton University Press, 1996, p. 22.

<sup>33</sup> Alina Sandra Cucu, *Planning Labour. Time and the Foundations of Industrial Socialism in Romania*, New York, Berghahn, 2019.

<sup>34</sup> Katherine Verdery, *op. cit.*, p. 35.

<sup>35</sup> Murgescu, *op. cit.*, p. 340–341.

<sup>36</sup> *Ibidem*, p. 403.

<sup>37</sup> Michael Ellman, *Socialist Planning*, Cambridge, Cambridge University Press, 2014, p. 13.

implicarea, uneori chiar tolerarea aparatului oficial, ceea ce delimitează relații de putere, ierarhie și inegalități, dar presupune și implicare a expertizei. Excelent descrisă de Katherine Verdery drept întâlnirea capitalismului flexibil cu rigiditatea socialistă, această suprapunere de planuri a evidențiat contextul unic în care inițiativele marginale de reformă au căpătat un curs particular după 1971, când autoritățile au stopat reformele. Mai precis, multe dintre ideile privind managementul muncii au continuat să se regăsească în abordările programelor economice ale autorităților pe tot parcursul anilor 1970, alimentând totodată procese complicate prin care factorii de decizie au conturat strategii de auto-reprezentare în dialogul cu partenerii din alte țări în curs de dezvoltare, ca parte a unei agende de cooperare economică alternativă celei din interiorul blocului socialist.

### Negocierea definițiilor

La finele anilor 1960, când posibilitatea recursului la diverse forme de transfer de cunoaștere ca fundament pentru reformarea sistemului economiei planificate era considerată o opțiune viabilă, cooperarea României cu organizațiile internaționale în domeniul managementului muncii industriale avea, deja, o istorie destul de lungă. În anii 1930, prin activitățile Institutului de management al muncii care funcționa pe lângă Oficiul Internațional al Muncii, Liga Națiunilor a găsit în Europa de est un excelent spațiu de analiză a interdependențelor dintre muncă și nutriție, mizând în felul acesta să contureze un model metodologic privind dezvoltarea (semi)periferiilor care ar fi putut fi exportat apoi în alte părți ale globului<sup>38</sup>. Ulterior, în primele decade postbelice, prin Programul de Asistență Tehnică, iar din 1964 prin UNDP, s-a continuat tradiția din perioada interbelică, ONU încercând să transfere diverse modele de management și aducând noi argumente în favoarea felurilor multiple prin care transferul de tehnologie și know-how occidental ar fi generat profunde reforme ale socialului, inițial în țările blocului socialist și ulterior în cele în curs de dezvoltare<sup>39</sup>. Totuși, excepționalitatea acestui construct nu ținea neapărat de motivația care ar fi fundamentat inițiativele UNDP, cât mai degrabă de felurile în care această trans-naționalizare a expertizei a alimentat reconfigurarea poziției instituțiilor autohtone, fie ca model de ierarhizare a autorității, fie ca reper de practică profesională, dar și la eventualele implicații pe termen mediu și lung ale acestor transferuri.

Înființarea Centrului pentru Pregătirea Cadrelor de Conducere din Industrie (CEPECA), în 1967, reprezintă un excelent exemplu privind apariția unor noi instituții, prin care cunoașterea privind managementul muncii ar fi putut fi convertită în tehnologii de reformă. Momentul nu poate fi separat de activitatea lui Mircea Malița, pe atunci adjunct al ministrului Afacerilor Externe român. Bine conectat la evoluțiile internaționale și bucurându-se de o solidă credibilitate cu precădere în rândul comunității ONU, Malița

<sup>38</sup> Vezi Arhivele Naționale Istorice Centrale București [infra: ANIC], fond Ministerul muncii – Oficiul de studii și relații internaționale, dosarele nr. 50/1930, 54/1931, 62/1932 și 116/1939 (2 volume).

<sup>39</sup> S. Kott, *op. cit.*, p. 126.

a mobilizat toate resursele pe care le-a avut la dispoziție pentru ca statul român să asigure infrastructura necesară unei bune funcționări a instituției. Însă, implicarea personală a unor membri ai corpului diplomatic ar fi avut șanse limitate de succes în lipsa unei asumări oficiale a liderilor politici de la București a unei relații preferențiale cu Națiunile Unite. Astfel, după 1967, România a trimis un semnal puternic referitor la disponibilitatea regimului de a-și consolida de o manieră transparentă statutul în plan extern și, implicit, de a-și facilita accesul la tehnologie și know-how de ultimă generație<sup>40</sup>. În această linie, CEPECA a fost de la bun început gândit ca o facilitare unde experți occidentali, cu precădere britanici, ar fi urmat să ofere cursuri de specializare angajaților întreprinderilor industriale românești. Și, deși foarte ambițios în scop, acesta pare să fi avut un impact puternic în România. Conform estimărilor ILO, între 1967 și 1972, aproape 16.000 de cadre ar fi fost școlite aici<sup>41</sup>.

Însă, evoluția ulterioară a centrului aduce în prim-plan nuanțări suplimentare legate de funcția unor asemenea facilități în interiorul statului socialist. Într-un demers singular în istoriografia privind activitatea ILO, Sardine Kott argumentează că din perspectiva actorilor internaționali, țările blocului socialist, inclusiv România, nu erau văzute ca socialiste, ci pur și simplu ca fiind „mai puțin dezvoltate”. Lipsa de relaționare ideologică a oficialilor UNDP, de exemplu, ar fi facilitat transferul de expertiză și modele instituționale fără să ridice semne de întrebare legate de compatibilitate între cele două sisteme, menținând astfel Europa de Est în poziția de laborator unde ideile privind dezvoltarea ar fi putut fi conturate pe mai departe înainte de a fi exportate în țările lumii a treia<sup>42</sup>. O astfel de interpretare, însă, poate fi pusă sub semnul întrebării din cel puțin două unghiuri. Pe de o parte, este știut că ONU, spre deosebire de Banca Mondială, s-a remarcat în perioada postbelică ca un spațiu unde au primat ideile stângii intelectuale, astfel încât relaționarea cu blocul socialist s-a construit pe o înțelegere a apartenenței comune la o modernitate industrială și implicit la felul în care dezvoltarea ar fi putut fi regândită ca proiect social cu relevanță globală. Pe de altă parte, indiferent de cât de mare ar fi fost interesul regimurilor socialiste de a accesa tehnologia și know-how-ul occidental, succesul unor astfel de inițiative depindea de acțiunea actorilor locali, de cele mai multe ori evoluțiile ulterioare transferurilor conturând parcursuri distincte și reinterpretări ale fondului de cunoaștere original.

Acest al doilea aspect reiese cel mai bine dacă luăm în considerare activitatea CEPECA după anul 1971, când pe fondul abandonării reformelor economice și al consolidării mecanismelor de coordonare centralizată a economiei, centrul a fost transferat de la Ministerul Afacerilor Externe în subordinea Academiei „Ștefan Gheorghiu”, continuând să funcționeze până la finele perioadei socialiste<sup>43</sup>. În ciuda unei

---

<sup>40</sup> Vezi Ana-Maria Cătănuș, *Official and Unofficial Futures of the Communism System Romanian Futures Studies between Control and Dissidence*, în vol. *The Struggle for the Long-Term in Transnational Science and Politics*, ed. Jenny Andersson, Egle Rindzevičiūtė, New York, Routledge, 2015, p. 172–173.

<sup>41</sup> S. Kott, *op. cit.*, p. 136.

<sup>42</sup> *Ibidem*, p. 130–140.

<sup>43</sup> Transferul de autoritate s-a realizat în condițiile adoptării legii 2/1971 referitoare la perfecționarea pregătirii profesionale a lucrătorilor din unitățile socialiste prin care s-a dispus organizarea unui sistem național de formare a angajaților.

implicări mult mai vizibile a factorului politic în activitățile centrului, cursurile au continuat să fie organizate cu regularitate, iar principalele idei au început să fie publicate în revista instituției. Totuși, doi ani mai târziu, în 1973, pe lângă CEPECA s-a înființat Centrul internațional de perfecționare a pregătirii cadrelor din țările în curs de dezvoltare. Programul prevedea recrutarea unor delegați ai țărilor în curs de dezvoltare și consta din organizarea unor cursuri privind conducerea și organizarea producției și a muncii, marketing, proiectare, consultanță, sisteme de calcul și cibernetică, tehnologii înalte și dezvoltare urbană și sistematizare teritorială. Inițiativa convertirii vechii instituții în una cu reprezentativitate mai amplă a venit pe filiera experților români, în vreme ce finanțarea costurilor aferente deplasării instructorilor occidentali la București, în cuantum de 300.000 dolari, urma să fie asigurată de Națiunile Unite prin UNDP.

Conform deciziei C.C. al P.C.R. și a Consiliului de Miniștri al R.S.R., noul centru ar fi urmat să acorde anual 40-50 de burse sau echivalentul a 320-400 luni om<sup>44</sup>. Sumele necesare școlarizării, inclusiv cheltuielile de întreținere, transport cu prioritate prin rețeaua TAROM, și școlarizare ar fi urmat să fie suportate de la bugetul de stat prin Academia „Ștefan Gheorghiu”. Prioritare în acordarea burselor ar fi urmat să fie țările cu care România avea relații economice ceva mai dezvoltate: Congo, Zair, Algeria, Nigeria, Africa Centrală, Zambia, Tanzania, Sudan, Republica Guinea, Egipt, Siria, Irak, Pakistan<sup>45</sup>. În completarea programelor de pregătire derulate în România, ar fi urmat ca specialiștii români să se deplaseze la rândul lor în țările de origine ale cursanților pentru a verifica felul în care cele învățate ar fi fost transpuse în practică.

Colaborările se stabileau pe cale diplomatică, dar și prin semnarea unor parteneriate bilaterale cu centre de management și dezvoltare din țările țintă (Ghana, Zambia, Republica Guinea etc.). Acțiunea a implicat în primul rând o evaluare a programelor de pregătire a specialiștilor în diverse țări ale lumii. CEPECA era atractivă pentru statele în curs de dezvoltare pentru că deținea inclusiv un calculator IBM 360-40 de ultimă generație unde specialiștii în conducere industrială ar fi putut fi instruiți în domeniul ciberneticii și al tehnologiei<sup>46</sup>.

Înființarea noului centru, în septembrie 1973, nu a fost însă lipsită de blocaje. Pe de o parte, conform datelor preliminarilor, pentru majoritatea țărilor în curs de dezvoltare posibilitatea trimiterii de specialiști pentru instrucție în România era condiționată de asigurarea unor surse de finanțare independente de cele naționale<sup>47</sup>. De fapt, după un demers diplomatic destul de intens, constând în diverse interacțiuni cu reprezentanții statelor în curs de dezvoltare, s-a ajuns în etapa selecției candidaților și începerea cursurilor. Nu a durat mult până ca lucrurile să se blocheze. Pe de o parte, autoritățile române păreau să aibă o proiecție particulară asupra programului de școlarizare. Ei ar fi dorit să organizeze pentru început două cursuri de câte 12-14 cursanți. Totuși, în ciuda entuziasmului diplomatic, la momentul colectării candidaturilor, s-a constatat că din toată lumea în curs de dezvoltare s-ar fi primit în total 35 de candidaturi (unele state, precum

<sup>44</sup> AMAE, Problema 217, dosar nr. 3388/1973, f. 111; pentru o descriere detaliată a programului de instrucție, vezi Problema 217/B CEPECA, dosar 3390/1973, f. 2.

<sup>45</sup> AMAE, Problema 217, dosar nr. 3388/1973, f. 111.

<sup>46</sup> Cătănuș, *op. cit.*, p. 172.

<sup>47</sup> AMAE, Problema 217, dosar nr. 3388/1973, f. 86-91.

Tunisia, nici măcar nu a luat în calcul propunerea României, netrimiteând niciun candidat), iar evaluarea aplicațiilor a arătat că pentru unele cursuri doar 5-6 candidați și-ar fi arătat interesul. Această situație a dus însă la blocaje în rândul reprezentanților părții române, cel mai probabil îngrijorată de rentabilitatea proiectului în ansamblul său<sup>48</sup>. În paralel, reprezentanții diplomați ai statelor în curs de dezvoltare au devenit tot mai insistenți în a forța partea română să furnizeze informații concrete legate de acțiuni ulterioare, amintind faptul că în țările de proveniență selecția s-ar fi făcut pe baza criteriilor stabilite de partea română. Într-un final, cursurile care inițial ar fi trebuit să înceapă în septembrie 1973 au fost amânate pentru începutul anului 1974.

Desigur, o întrebare legitimă ar privi beneficiile unui asemenea efort financiar pentru statul român. O notă de fundamentare a lui Leonte Răutu, pe atunci rector al Academiei „Ștefan Gheorghiu”, către Secretariatul C.C. al P.C.R. oferă o primă justificare: „practica altor țări în acest domeniu arată că asemenea forme de cooperare internațională nu asigură obținerea unor efecte economice imediate, datorită faptului că țara gazdă suportă în mare măsură cheltuielile de întreținere și școlarizare a participanților la cursurile respective. Totuși, organizarea unor astfel de programe de perfecționare creează cadrul favorabil extinderii în viitor a unor contracte de cooperare economică.”<sup>49</sup> Centrul urma să acopere un gol în spațiul instituțional european referitor la transferul de cunoaștere înspre țările lumii a treia, atâta timp cât facilități asemănătoare existau în numai câteva țări. Însă reprezentanții statului român nu s-au abținut să declare că „bursele de specializare oferite reprezintă o nouă dovadă a felului în care România, ea însăși țară socialistă în curs de dezvoltare, înțelege să sprijine eforturile pe care le fac alte țări în curs de dezvoltare pentru progres economic și social”<sup>50</sup>. În spatele unei astfel de angajări au stat cu precădere argumente pragmatice. Mijloacele de auto-reprezentare ale liderilor români, accentul pus pe problematica țărilor în curs de dezvoltare și pe rolul țărilor socialiste în acest sistem aduc în prim-plan tocmai felul în care în condițiile noului val de globalizare acest spațiu, până la acel moment periferic într-o logică economică globală, a căpătat gradual importanță, oferindu-se mijloacele pentru conturarea unor punți de dialog și alternative la un sistem de cunoaștere hegemonic.

## Concluzii

Concentrându-se asupra felului în care comunitatea internațională a rafinat noi modele de management al muncii industriale la finele anilor 1960 și începutul anilor 1970, și pe recepția acestor idei în plan local printre factorii de decizie din România, această contribuție a urmărit două obiective. Pe de o parte, lucrarea pune sub semnul întrebării mijloacele din spatele procesului de transformare a managementului industrial într-o prioritate strategică a statului socialist, documentând astfel formele specifice pe care le-a dobândit cunoașterea științifică în România și ce ne spun astfel de modele despre agenda de dezvoltare a statului. În al doilea rând, contribuția explică implicațiile

<sup>48</sup> AMAE, Problema 217, dosar nr. 3388/1973, f. 203–207.

<sup>49</sup> AMAE, Problema 217, dosar nr. 3388/1973, f. 10.

<sup>50</sup> AMAE, Problema 217, dosar nr. 3388/1973, f. 120.

profesionale ale acestor transferuri în România socialistă, analizând modul în care aceste cunoștințe au crescut vizibilitatea experților în procesele de luare a deciziilor, dar și potențialul unor idei exogene privind creșterea socio-economică europeană în a reforma sisteme socialiste centralizate.

Pornind de la exemplificarea simbolică a efectului fluture ca fundament al unei conștientizări mai nuanțate a implicațiilor dinamicilor socialului din diverse contexte marginale asupra echilibrului global, articolul problematizează în legătură cu rapiditatea cu care ideile cristalizate prin dezbateri internaționale ar fi putut fi convertite în politici publice, arătând că de cele mai multe ori succesul lor depindea, însă, de realitățile locale și de ideologiile asumate de fiecare stat-națiune în parte. Pentru multe dintre acestea, inițiativa ONU în domeniul dezvoltării a reprezentat o excelentă oportunitate de mobilizare într-un demers colectiv pentru ameliorarea discrepanțelor sociale produse în perioada colonială. Pentru altele, precum a fost cazul României, noul corpus de cunoaștere a contribuit la transparentizarea mecanismelor de planificare economică printr-o implicare ceva mai semnificativă a experților naționali în activitățile organismelor internaționale și, implicit, prin convertirea ideilor în diverse soluții de reformare a sistemului economic național. În acest sens, articolul face o pledoarie pentru citirea acestor transferuri inclusiv ca vectori de convertire a cunoașterii în structuri și acțiuni organizaționale, ce pot la rândul lor să articuleze ierarhii decizionale la diferite niveluri ale conducerii statului. Deși proiectul este important pentru o mai bună înțelegere a termenilor în care a fost gândită cooperarea economică trans-națională și trans-ideologică în anii destinderii, acesta însumează, de asemenea, și principalele repere ale unei noi abordări a dezvoltării în anii 1970, cât și ale rolului tehnocraților în acest proces.